

Austatud lugeja!

„Tõde ja õigus“ ei pääsenud Oscari nominentide hulka. Pole hullu, meie südamesse ta pääses. Arvata on, et nagu „Kevadet“, hakkame ka Tammsaaret edaspidi tundma eelkõige filmi järgi. Mina ei ole siin erand.

Juristid tunnevad Tammsaare üle erilist uhkust – oli ta ju õigusteaduskonna vilistlane. See ei tähenda, et tema peateosest sai apoteos juurale. Pigem vastupidi, kõhkluste ja kahtluste jada, kui mitte öelda – skeptitsism. Inimene tunnetab õigust, pealegi näib ta nii universaalne, aga ometi – kui teda rakendama hakata, ei ole ta seda mitte. Mäletate, Andres sai kohtust võidu alles siis, kui ta ohjad otseses mõttes enda kätte võttis ja purjakil Peaaruhobuvankri vargsi oma viljapõllule juhtis? Võidu küll, aga õigust mitte. Peaaruhobu oleks ka võidu üle rõõmustanud, Andres ainult kibestus. Ehkki ajad on muutunud ja eestlasest on saanud pigem Peaarud kui Andresed, olen üpris kindel, et kui keegi taibanuks teha küsitlus kohtu usaldusväärse kohta, oleks see number pärast „Tõe ja õiguse“ linastumist oluliselt langenud.

Rakendamine pole õiguse ainus probleem. Esimene komistuskivi on juba õiguse loomine. Möödaskajad, kui jumalad andsid meile seaduseid. Selle asemel laename need teistelt rahvastelt, enamasti küll mitte nende täies ilus, vaid säte siit, mõte sealt, või mõtleme ise välja. Ja siis kõpitseme neid vastavalt elu vajadustele. Heal juhul teeme kõike seda heas usus, halval juhul – enda või kellegi teise huvides. Ja siis veel see keel! Ükskõik kuidas ka ei taha, lihtsat ja üheselt mõistetavat normi näib olevat pea ilmvõimatu sõnastada. Tulemuseks on tihe padrik, milles orienteerumiseks on vaja kohalikku teejuhti. Aga kui kant on alles asustamisel, siis need ka alles õpivad olusid tundma.

Kohatud paralleelid? Kas siiski, kui Eesti kogenud kohtunikud lähevad esimesel võimalusel pensionile, sest juura on nende jaoks muutunud liiga keeruliseks? Või kui oma eriala absoluutne tipp vastab koolitusel igale pisut keerulisemale küsimusele: „Küll Riigikohus ütleb, kuidas on.“? Kui uskuda Ingeri-Helena Kakko ja Maarja Torga artiklit siinses *Juridicas*, siis teiste maade õiguse asjatundjaid on mujalgi, kui vastavate riikide ülemkohtutes.

Kui õigus oleks vaid riulite kaupa faktilisi koosseise, õiguslikke tagajärgi, teooriaid ja kohutulahendeid, oleks õigus tõepoolest üle mõistuse keeruline. Sellesse metsa eksib igaüks ära. Aga ärgem unustagem õigusteaduskonna seinal aastaid rippunud lauset: õigus on headuse ja õigluse kunst (*Ius est ars boni et aequi*). Nii ongi võimalik, et isegi see, kes ühtegi seadusepügalat ei tea, võib ometi teada, milline on õigus. Ja vastupidi. Või veelkord Celsuse sõnadega: „Seaduse tundmine ei ole selle sõnade meelespidamine, vaid selle eesmärgist ja võimust arusaamine.“

Kas me saame aru? Siinne *Juridica* number avaldab muuhulgas kaks artiklit ehitus- ja planeerimisõigusest. Saatus on tahtnud nii, et olen korduvalt istunud Tartu linnavalitsuses detailplaneeringu avaliku arutelu laua taga, kodanikuna, laual arendaja rahastatud kavandid. Mind, nagu ka teisi minusuguseid, on piinatud näoga ära kuulatud ja loomulikult tehtud nii, nagu on algusest peale tahetud teha. Ilmselt tundus linnaisadele nii õiglane. Aga kui linn ise juhtus riigi eriplaneeringu asjas olema sama moodi laua taga, siis ei tundunud see talle enam õiglane. Kardan, et kui lauapool muutub, muutub taas kord arusaam õiglusest. Ei, me ei ole õigusest aru saanud.

Järgmine näide elust. Kuulan riigiraadiot ja sealt tuleb saade kellestki keskajal elanud prouast. Ühel hetkel läheb jutt sellele, kuidas see daam oli hirmust oma võlausaldajate ees vara teiste inimeste nimele kirjutanud. Meeldiv naishääl raadiost tunnustab – „taibukas“. Kas naishääl oleks meeldivaks jäänud ka siis, kui tema enda mees oleks sama teinud selleks, et elatist mitte maksta?

Et õigusest aru saada, on meil veel pikk tee minna. Aga see tee tuleb ette võtta. Sest isegi kui me suudaksime kõik pähe õppida – sellest lihtsalt ei piisa.

Katrin Prükk